

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЙ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ У ПЕРІОД ПІЗНЬОЇ ЮНОСТІ

Яна Русенкевич

аспірантка кафедри соціальної психології

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

01601, Україна, м. Київ, вул. Пирогова, 9

allaayza69@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-6940-5362>

Анотація

Стаття присвячена дослідженню особливостей стратегій життєдіяльності студентської молоді з урахуванням гендерного чинника. Описано подібності та відмінності таких елементів стратегій життєдіяльності, як Я-образ, життєві переконання, ставлення до траєкторії життя, способи долання труднощів, життєві опори у відповідності до гендерної ідентичності особистості у період пізньої юності. У якості *методів дослідження* використані: Статеворольовий опитувальник С. Бем та методика Егоцентричних асоціацій («Незавершене речення»), феноменологічний аналіз есе, написаних студентами досліджуваних груп. Визначено, що більшість особистісних властивостей та поведінкових характеристик відрефлексовані студентами. Вони усвідомлюють свої негативні/позитивні якості, які допомагають або заважають їм у життєвому самовизначенні, реалізації власних цілей та планів. Визначено, що формування Я-образу серед осіб пізнього юнацького віку переважно співпадає з рисами відповідної гендерної ролі. Досліджувані маскулінної статево-рольової ідентичності визнають у якості позитивних ті риси, що сприяють досягненням та успіху, а у якості негативних ті, які цим досягненням заважають. Фемінні ж особи часто визнають позитивними якості та риси, які в українському суспільстві традиційно визнавались жіночими: доброта, довіра, ввічливість, м'якість, здатність любити. Студенти з андрогінним типом ідентичності мають більш збалансовані характеристики Я-образу, ставлення до минулого, сьогодення та майбутнього. У якості способу долання перешкод майже усі респонденти, незалежно від гендеру, одноставно визнали стратегію «більше і наполегливо працювати». На основі отриманих результатів встановлено, що процес формування стратегій життєдіяльності особистості має зв'язок з гендерною складовою особистості але не завжди нею зумовлений. Отримані результати засвідчують необхідність врахування ролі гендерного чинника у розробці програм з оптимізації процесу формування студентами власних стратегій життєдіяльності.

Ключові слова: гендерні ролі, гендерна ідентичність, маскулінність, фемінінність, андрогінність, Я-образ, стратегії життєдіяльності.

Вступ

Тематика гендерних досліджень набула поширення в українській науці початку 2000-х років не в останню чергу через активні процеси демократизації та євроінтеграції у країні. Про це свідчить кількість праць, де фокус уваги зосереджено на гендерних особливостях предмету вивчення: Т. Мельник, 2004; П. Терзі, 2007; О. Камінська, 2008; М. Боровцова, 2013; Т. Говорун, О. Кікінежді, 2013; Т. Старовойт, 2015; С. Харченко, 2013. Але поступово інтерес до цієї проблематики у психології зазнав суттєвого спаду.

З моменту початку повномасштабної війни в Україні, коли гуманітарна та економічна кризи завдають серйозної шкоди країні та викликають страждання населення, гендерні питання знову загострюються. За даними оперативного гендерного аналізу ситуації в Україні (жовтень, 2023), підготовленого організацією CARE International, виявлено посилення тенденцій, коли жінки, чоловіки та інші різні групи населення розглядаються як однорідні, а важливі аспекти їхньої гендерної ідентичності ігноруються (Оперативний гендерний аналіз ситуації в Україні, 2023). У результаті таких стереотипних уявлень на жінок покладається непропорційно більша частка неоплачуваної роботи по дому й догляду за членами сім'ї. Після повномасштабного вторгнення ця тенденція тільки посилилася, оскільки чоловіки вимушені залишати домівки, відправляючись на фронт, а жінки залишаються керувати домогосподарством, турбуватись про дітей та інших членів сім'ї, заробляти, виконувати додаткову роботу, пов'язану з війною, як то, наприклад, незаплановані переїзди, ремонти тощо. Більше того, жінки активно стали брати участь у суто чоловічих справах – волонтерській та військовій діяльності. За даними Military Media Center, що координується Міністерством оборони України, станом на січень 2024 року в українській армії служить близько 46 тисяч військовослужбовиць, і їх чисельність продовжує збільшуватися (УНІАН, 2024).

Оперуючи поняттям гендер в нашій роботі, дамо короткий аналіз розуміння даної дефініції, оскільки вона має цілий ряд різних конотацій. Зокрема термін «гендер» вживається у таких значеннях: 1) як синонім до біологічного поняття «стать»; 2) як соціально і культурно зумовлена інтерпретація рис особистості та моделей поведінки чоловіка і жінки; 3) як спосіб набуття соціальної ідентичності індивідами, які народилися у біологічних категоріях жіночої або чоловічої статі; 4) як політика рівних прав і можливостей чоловіків та жінок; 5) як спосіб привернути увагу до нерівності прав та обов'язків жінок по виконанню великого обсягу неоплачуваних робіт тощо (Говорун & Кікінежді, 2024; Кравець, Говорун & Кікінежді, 2013; Мельник, 2004; Шевченко, 2016). Узагальнюючим розумінням цього поняття є уявлення про гендер як соціальну стать, що формує поведінкові, соціально-психологічні, емоційні, візуально-зовнішні та інші культурно зумовлені відмінності між чоловіками та жінками.

Під гендерними особливостями стратегій життєдіяльності ми розуміємо характерні уявлення, цінності, моделі поведінки, активність особистості у вибудовуванні та реалізації образу свого майбутнього, планів на життя, що зумовлені гендерними соціально-культурними стереотипами, а також особистими уявленнями людини про себе, свою гендерну роль у різних сферах життя (сімейній, громадській, професійній) тощо. Тобто, це своєрідне заломлення усього контексту побудови життєвої стратегії особистості через свою гендерну ідентичність.

Гендерні стереотипи – це спрощені, стійкі, емоційно забарвлені образи поведінки і рис характеру чоловіків та жінок. Так, стереотипному уявленню маскулітності приписують «активно-творчі» риси особистості, як то: активність, домінантність, впевненість у собі, агресивність, логічне мислення, здатність до лідерства. Фемінінність же, навпаки, розглядається як «пасивно-репродуктивне начало», що виявляється в експресивних особистісних характеристиках – залежності, турботливості, низькій самооцінці, емоційності (Говорун & Кікінежді, 2013).

Аналіз робіт з цієї тематики показав, що вивчення гендерних особливостей того чи іншого психологічного феномену часто припадає на юнацький вік (Терзі, 2007; Камінська, 2008; Харченко, 2013; Старовойт, 2015). І цьому є логічне пояснення: юність – важливий період онтогенезу для формування гендерної ідентичності, оскільки саме тоді відбувається становлення світоглядних орієнтирів, професійне та особистісне самовизначення, формування «Я-концепції». Життєдіяльність особистості ускладнюється появою більш дорослих ролей із

відповідною мірою самостійності і відповідальності, актуалізується потреба у побудові життєвої перспективи з метою самореалізації, у визначенні цінностей, життєвих цілей, стратегій. Звичайно процес формування гендерної ідентичності не завершується в юності і фактично триває впродовж усього життя людини, проте юність є важливим періодом її самовизначення.

Методологічною базою вивчення гендерної ідентичності досліджуваних нами обрана теорія гендерних схем С. Бем, згідно якої особливості статевої приналежності індивідуумів є основою їх способу організації інформації про навколишній світ (Bem, 1981). Відійшовши від жорсткої дихотомії «чоловіче – жіноче» та оперуючи вимірами фемінності та маскулінності, С. Бем, категоризувала 4 типи гендерної ідентичності: 1) маскулінна – коли індивід наділений високими маскулінними та низькими фемінними показниками цих ролей; 2) фемінна – характерна для людини з високими фемінними та низькими маскулінними показниками; 3) андрогінна – властива людині з високими показниками за обома вимірами; 4) недиференційована – характеризує індивіда з однаково низькими показниками як маскулінності, так і фемінності (Боровцова, 2012). Андрогінність дослідниці вважала більш прогностичною для повноцінного функціонування та адаптації людини у суспільстві (Bem, 1981).

Метою статті є дослідження гендерних особливостей стратегій життєдіяльності студентів пізнього юнацького віку.

Для досягнення поставленої дослідницької мети було вирішено наступні **завдання**: 1) визначити гендерний розподіл вибірки студентської молоді (маскулінний, фемінний, андрогінний або невизначений типи); 2) дослідити характер складових психологічних стратегій життєдіяльності студентів згідно з їх гендерною ідентичністю.

Методи дослідження

З метою вивчення вищезазначених завдань були використані наступні методики: статево-рольовий опитувальник С. Бем (Bem Sex-Role Inventory, BSRI), що використовується для дослідження гендерних ролей, як міри маскулінності та фемінності; проєктивна методика «Незавершені речення» (Тест Егоцентричних асоціацій – EAT), есе. Дані оброблялись за допомогою статистичного та феноменологічного аналізу.

У дослідженні взяли участь студенти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова віком від 20 до 25 років: 52 юнаки та 66 юнок (всього 118 осіб).

Результати та дискусії

Емпіричне дослідження стратегій життєдіяльності особистості зосередило нашу увагу на таких аспектах гендеру як: уявлення юнаків та юнок про себе як особу, наділену певними соціально-психологічними особистісними характеристиками маскулінного чи фемінного типу (гендерна роль); особливості Я-образу, його позитивних та негативних рис, ставлення до життєвої траєкторії (минуле, теперішнє, майбутнє), життєві переконання, ступінь активності особистості у досягненні мети та подоланні труднощів у відповідності з гендерною ідентичністю.

Мета опитувальника С. Бем – оцінка індексу статево-рольової (гендерної) ідентичності. В таблиці 1 наведено результати гендерного аналізу вибірки. Оскільки недиференційованого типу не було виявлено, у таблиці представлено розподіл між маскуліним, фемінним та андрогінним типами гендерної ідентичності.

Таблиця 1

Дослідження гендерних характеристик представників пізнього юнацького віку

Тип гендерної ідентичності	Юнаки (n=52)		Юнки n=66		Загальна вибірка N=118	
	n	%	n	%	N	%
Маскулінний	25	48,0	13	19,7	38	32,3
Фемінний	5	9,6	18	27,2	23	19,4
Андрогінний	22	42,4	35	53,1	57	48,3

Отримані результати засвідчують перевагу андрогінної гендерної ідентичності студентів пізнього юнацького віку (48,3%), причому більша пропорція припадає на вибірку дівчат (53,1% серед них), але й для хлопців також представлена майже у половині результатів (42,4%). Домінування маскулінного статево-рольового типу у вибірці юнаків виявлено у 48,0%, що вказує на перевагу вираженості таких рис, як: віра в себе, готовність захищати свої погляди, наполегливість, аналітичність, сила, схильність до лідерства, до ризиків, самодостатність, владність, мужність, атлетизм, конкурентоспроможність, амбітність, агресивність тощо.

Поступливість, сором'язливість, ніжність, відданість, співчутливість, схильність опікуватись іншими, жалісність, теплота, сердечність, довірливість та інші – риси, характерні для фемінного типу, найменше виражені для вибірки в цілому (19,4%). У групі дівчат така гендерна рольова модель властива менше ніж третині опитуваних (27,2%), і є вираженою для 9,6% хлопців. Такі результати більш менш збігаються з гендерним розподілом, представленим у дослідженні М. Горенко (2022), і суттєво відрізняються від даних Н. Шеленкової (2022), де переважна більшість опитаних (94%) визнана представниками андрогінного типу статево-рольової поведінки. Одним з пояснень такої відмінності нами вважається тип навчального закладу, де проводились дослідження (гуманітарний університет та військовий заклад), що підтверджує роль соціального контексту у гендерних ідентифікаціях студентів.

Отже, гендерні характеристики рольової ідентичності студентської молоді демонструють відхід від прихильності до статево-рольових стереотипів суто жіночого або суто чоловічого образу. І якщо у вибірці хлопців така тенденція все ж зберігається майже у половині (48,0% маскулінного типу), то серед дівчат суто фемінний образ має місце лише у 27,2% з їх вибірки. Водночас помітно збільшується зміщення ідентичності дівчат у бік маскулінності, а у хлопців – у бік фемінності, через що зростає показник андрогінності. Такі результати ми пояснюємо вже існуючими в українському суспільстві тенденціями на спрямованість жінок на кар'єру, самореалізацію, фінансовий успіх, на відтермінування створення сім'ї та народження дитини, ніж це було прийнято у 20 столітті (Гендерні стереотипи та ролі очима жінки, 2022), і поточною ситуацією війни в Україні, що сприяє посиленню в українському суспільстві ролі жінки, яка вимушена брати все більше відповідальність не лише за дітей, сім'ю, але й за захист держави.

При вивченні особливостей стратегій життєдіяльності осіб з різним типом гендерної ідентичності нами використано феноменологічний аналіз змісту незавершених речень методики Егоцентричних асоціацій (ЕАТ) та текстів есе. Феноменологічний аналіз є різновидом описових, якісних методів досліджень, завданням яких є знаходження базових структур суб'єктивного досвіду, особистісних смислів, переконань, які спрямовують поведінку людини. Зокрема, методика Егоцентричних асоціацій особистості (ЕАТ), що представляє собою форму незавершених речень, надавала матеріал для вивчення ставлення досліджуваних до майбутнього, для оцінки поточної ситуації їх життя, поведінки у складних ситуаціях,

цінності, переконання, турботи, побоювання (Практикум із загальної психології, 2017). Темою есе студентів була заявлена така: «Мої життєві прагнення та стратегії їх досягнення». Пропонувалось поміркувати над такими питанням: «Який/яка я?», «Мої переваги та слабкі риси характеру? Як вони допомагають або заважають досягати цілей?», «Хто або що є моєю опорою у житті?», «Які цілі я ставлю перед собою у житті?», «Як я досягаю поставлених цілей?» тощо.

Для оцінки гендерних особливостей побудови стратегій життєдіяльності молоді ми виділили 3 групи серед досліджуваних: 1) юнаки та юнки з вираженим маскуліним типом ідентичності; 2) юнаки та юнки з фемінним типом ідентичності; 3) юнаки та юнки з андрогінним типом ідентичності. Показниками життєвих стратегій досліджуваних обрані наступні: Я-образ; самооцінка рис особистості як позитивних та негативних; ставлення до минулого, сьогодення та майбутнього; життєві переконання; ставлення до труднощів у досягненні життєвих цілей та реалізації планів, життєві опори. Узагальнені результати феноменологічного аналізу відображені у таблиці 2, де наведені найбільш розповсюджені характеристики особистості та поведінки досліджуваних.

Таблиця 2

Результати феноменологічного аналізу показників стратегій життєдіяльності студентів згідно з типом гендерної ідентичності

Показники стратегій життєдіяльності	Стать	Типи гендерної ідентичності		
		Маскуліність	Фемінність	Андрогінність
Я-образ	ч	Наполегливий. Досягаючий. Безкомпромісний. Впевнений.	Люблячий. Спокійний. Добрий. Розумний.	Розумний. Відповідальний. Чесний. Порядний. Турботливий.
	ж	Ініціативна. Щира. Цілеспрямована. Вмію добиватись свого.	Тиха. Спокійна. М'яка. Терпляча. Люблю турбуватись про інших. Легка у спілкуванні. Люблю займатись кулінарією.	Впевнена у своїх силах. Працьовита. Милосердна. Порядна. Дружелюбна.
Позитивні риси	ч	Витривалий. Впевнений. Прямолінійний, не терплю брехні.	Творча людина, Можу допомогти іншим. Здатний співчувати, любити. Спокійний.	Чесний. Готовий прийти на допомогу. Поважаю інших. Здатний до турботи. Відповідальний.
	ж	Активна, відповідальна, стараюсь виконати все якнайкраще. Відкрита.	Любляча. М'яка. Доброзичлива. Співчутлива. Відгукуюсь на допомогу.	Відповідальна. Активна. Креативна. Допомагаю іншим.
Негативні риси	ч	Впертий. Часто конфлікую.	Не вмію відстоювати себе, свої переконання, неорганізованість	Неуважність. Лїнь. Поступливість.
	ж	Лїнь. Недовіра до інших. Невміння брехати, прикидатись.	Занадто м'яка. Дуже доброзичлива. Зручна для інших.	Безконфліктна. Довірлива.

Продовження таблиці 2

Показники стратегій життєдіяльності	Стать	Типи гендерної ідентичності		
		Маскулінність	Фемінність	Андрогінність
Ставлення до минулого	ч	Нейтральне	Нейтральне.	Позитивне або нейтральне.
	ж	Нейтральне	Позитивне. Із сумом, що вже минуло.	Позитивне.
Ставлення до сьогодення	ч	Війна, але життя триває. Варто використовувати усі можливості, які дає життя сьогодні.	Тривожно. Треба триматись.	Життя триває. Найважливіше те, що ми живі і вільні.
	ж	Час, щоб навчатись і розвиватись.	Наявність тривоги. Досить складно. Нейтральне сприйняття – це час життя.	Все добре, не дивлячись на війну. Я все одно щаслива.
Ставлення до майбутнього	ч	Оптимістичне. Час великих можливостей. Я досягну успіхів.	Відчуття невизначеності. Це те, що нас чекає. Ми його не знаємо.	Оптимістичне. В майбутньому багато шансів, варто їх не упустити.
	ж	Оптимістичне. Віра у власні досягнення. Я стану керівником великої компанії.	З надією. Все буде добре. Війна закінчиться. У мене буде хороша любляча сім'я, діти.	З надією. Настане мир. Буду щасливою та реалізованою.
Життєві переконання	ч	Кожен сам визначає та вирішує свій подальший шлях.	Якщо люди стануть добрішими, світ стане кращим.	Завжди прислухайся до свого розуму і серця.
	ж	Умова для успіху – безперервна праця.	Якщо старанно виконувати свою роботу, то інші помітять це, відмітять як хорошого спеціаліста. Життя варте буди щасливою.	Чим довше займатися певною діяльністю, тим кращим у ній можна стати. Умова для щастя – постійна праця.
Способи подолання життєвих труднощів у досягненні цілей	ч	Не здаватись. Перемагати труднощі. Працювати, поки не досягну результату.	Стратегія досягнення мети залежить від самої мети. Багато працювати.	Безперервний шлях до цілі. Праця. Працювати до результату.
	ж	Наполеглива праця. Відчайдушно працювати.	Працелюбство. Не опускає руки.	Вірити в себе і більше працювати. Не здаватись.
Опори у житті	ч	Я сам. Спорт. Волонтерство.	Родина, кохана людина.	Я сам, родина. Друзі. Дружина. Спорт.
	ж	Я сама. Друзі.	Родина. Займатись рукоділлям. Допомогати іншим.	Родина, я сама. Творчість. Спорт. Мистецтво, хобі.

Примітки: ч – чоловіча стать досліджуваних, ж – жіноча.

Проведений аналіз показав, що у відповідях респондентів мають місце як подібності, так і відмінності в оцінці свого образу Я, у переконаннях, ставленнях до життєвих періодів, у визнанні опору у житті в залежності від гендерної ідентичності. Нами відмічено, що формування Я-образу серед осіб пізнього юнацького віку переважно співпадає з гендерною роллю, тими рисами, що її визначають.

Досить очікувано було те, що для маскулінних осіб обох статей позитивними визнані ті риси, які сприяють досягненням, успіху, мають відношення до переваг перед іншими, а негативними ті, що цим досягненням заважають (конфліктність, упертість), навіть незалежно від того, вони соціально прийнятні, чи ні (наприклад, невміння брехати чи прикидатись). Фемінні особи визнають позитивними прийнятні у суспільстві традиційно жіночі якості, як то доброта, довіра, м'якість, ввічливість, здатність любити, незалежно від статі. Водночас ці ж риси визначаються окремими респондентами цієї групи у категорії суб'єктивно негативних (з приставкою «занадто»), очевидно через отриманий негативний досвід у зв'язку з надмірним їх проявом.

У групі студентів з андрогінним типом ідентичності нами відмічені більш збалансовані характеристики Я-образу, ставлення до минулого, сьогодення та майбутнього. У них виявлений і більш широкий діапазон ресурсів, які допомагають справлятися з викликами сучасності. І це не лише власні якості чи інші люди. Це і мистецтво, і хобі, і творча активність, і спорт, і волонтерська діяльність. Останні також є прийнятними для хлопців із маскулінною ідентичністю.

Було також з'ясовано, що студенти з маскулінними та андрогінними рисами мають більш виражений оптимізм та задоволеність життям, не зважаючи на війну, ніж фемінні, у яких ставлення до сьогодення та майбутнього характеризується більшою тривожністю безвідносно до статі. Подібні тенденції неодноразово визначались й іншими дослідниками. Зокрема, С. О'Нерон та J. Orlofsky виявили, що студенти коледжу чоловічої статі з низькими маскулінними характеристиками виявляли знижені рівні соціальної пристосованості та більш високі показники депресії та тривоги, ніж чоловіки та жінки стереотипних статево-рольових рис (О'Нерон & Orlofsky, 1990).

Виявлена абсолютна однаковість у виборі студентами стратегій подолання труднощів, а саме – «праця», «ще більше праці», «наполегливість та зусилля», що говорить про стійкість зафіксованих у суспільстві стереотипів (більше працюєш – більше маєш) та, очевидно, обмеженої усвідомленості про більш широкий контекст стратегічних можливостей у досягненні цілей та реалізації планів.

Висновки

На основі отриманих результатів встановлено, що процес формування стратегій життєдіяльності особистості має зв'язок з гендерною складовою особистості, проте не завжди ним зумовлений. Наприклад, показники вибору способу долаття труднощів не показали залежності від статево-рольової поведінки юнаків та юнок. Водночас, оптимістичне ставлення до майбутнього, віра в свої сили для досягнення мети мають кращий прогноз для особистості при наявності маскулінних та андрогінних гендерних рис, аніж фемінних, незалежно від статі досліджуваних.

Властивості та характеристики Я-образу досить відрефлексовані студентами пізнього юнацького віку. Вони усвідомлюють, які якості допомагають їм у життєвому самовизначенні, у реалізації власних цілей та планів (є позитивними), а які заважають (є негативними).

Водночас нами помічено обмеження усвідомленості студентів про більш широкий контекст стратегічних можливостей у досягненні цілей та реалізації планів.

Отримані результати засвідчують необхідність врахування ролі гендерного компоненту у розробці програм з оптимізації побудови студентами власних стратегій життєдіяльності, що покращило б їх ставлення до себе, своїх переваг, своєї життєвої ситуації і сприяло б прийняттю ними авторства над власним життям.

Перспективами подальших досліджень є розробка спеціалізованих програм оптимізації процесу формування студентами старшого юнацького віку власних стратегій життєдіяльності з урахуванням, зокрема, гендерної складової та її особливостей.

Література

1. Боровцова, М.С. (2012). Статеворольовий опитувальник С. Бем (BSRI): можливості використання в умовах сучасності. *Актуальні проблеми практичної психології: матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару. (11-12 жовтня 2012, Глухів), (с.5–7).* Глухів : РВВ ГНПУ ім. О. Довженка
2. Боровцова, М.С. (2013). Становлення гендерної ідентичності хлопців у неповній сім'ї. (Дис. канд. психол. наук). Сімферополь.
3. Гендерні стереотипи та ролі очима молоді: до і після початку Повномасштабної російської агресії (листопад, 2022). *Звіт за результатами дослідження.* Режим доступу: <https://www.sapiens.com.ua/ua/gender-policy>.
4. Говорун, Т.В., & Кікінежді, О.М. (2004). *Гендерна психологія.* Київ : Академія.
5. Кравець, В.П., Говорун, Т.В., & Кікінежді, О.М. (2013). *Гендерні дослідження: прикладні аспекти.* (Монографія). В.П. Кравець (Ред.) Тернопіль : Навчальна книга – Богдан.
6. Камінська, О.В. (2008). Гендерні особливості формування самоставлення в юнацькому віці. (Автореф. дис. канд. психол. наук). Київ.
7. Мельник, Т.М. (2004). Гендер як наука та навчальна дисципліна. *Основи теорії гендеру.* (Навчальний посібник). (с. 10–30). Київ : «К.І.С.».
8. *Оперативний гендерний аналіз ситуації в Україні* (жовтень, 2023). Режим доступу: https://careevaluations.org/wp-content/uploads/RGA_Ukraine_2023_UKRAINE_UKR.pdf
9. *Практикум із загальної психології.* (2017). (2-е вид., випр. і доп.). Н.М. Атаманчук (Укл.). Полтава : Видавництво «Сімон».
10. Шевченко, З.В. (2016). *Словник гендерних термінів.* Черкаси : видавець Чабаненко Ю.
11. Соціологічна група «Рейтинг». (2021). *Покоління Незалежності: цінності та мотивації.* Режим доступу: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/pokolenie_nezavisimosti_cennosti_i_motivacii.html.
12. УНІАН. (2024). *Стало відомо, скільки жінок служать у ЗСУ станом на 2024 рік.* Режим доступу: <https://www.unian.ua/society/stalo-vidomo-skilki-zhinok-sluzhat-u-zsu-stanom-na-2024-rik-12567048.html>
13. Старовойт, Т.П. (2015). Гендерні особливості мотивації навчальнопрофесійної діяльності у студентів технічних спеціальностей. (Дис. канд. психол. наук). Харків.
14. Терзі, П.П. (2007). Формування гендерної культури студентів вищих технічних навчальних закладів. (Дис. канд. пед. наук). Кіровоград.
15. Харченко, С.Я. (2013). *Гендерна освіта і виховання студентської молоді в процесі соціалізації: теорія та практика.* (Монографія). Київ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка».
16. Швецова, Ю. (2020). Особливості гендерної ідентичності у сучасних студентів-психологів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки, 11(56), 119–127.* [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2020.11\(56\).11](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2020.11(56).11)
17. Шеленкова, Н. (2022). Гендерні особливості прояву лідерства у молоді. *Вісник Національного університету оборони України, 68(4), 162–168.* <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2022-68-4-162-168>.
18. Bem, S.L. (1981). Gender schema theory: A cognitive account of sex typing. *Psychological Review, 88, 155–162.*

19. O’Heron, C.A., & Orlofsky, J.L. (1990). Stereotypic and nonstereotypic sex role trait and behavior orientations, gender identity, and psychological adjustment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(1), 134–143. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.58.1.134>

References

1. Borovtsova, M.S. (2012). Statevo-rolovyi opytuvalnyk S. Bem (BSRI): mozhyvosti vykorystannia v umovakh suchasnosti [Gender-role questionnaire S. Bem (BSRI): possibilities of use in modern conditions]. *Aktualni problemy praktychnoi psykholohii : materialy Vseukrainskoho naukovo-praktychnoho seminaru – Actual problems of practical psychology: materials of the All-Ukrainian scientific and practical seminar. (October 11-12, 2012, Glukhiv)*, (pp. 5–7). Glukhiv : RVV GNPU named after O. Dovzhenka [in Ukrainian].
2. Borovtsova, M.S. (2013). Stanovlennia gendernoi identychnosti khloptsiv u nepovnii simi [Formation of gender identity of boys in a single-parent family]. *Candidate’s thesis*. Simferopol [in Ukrainian].
3. Henderni stereotypy ta roli ochyma molodi: do i pislia pochatku Povnomasshtabnoi rosiiskoi ahresii [Gender stereotypes and roles through the eyes of young people: before and after the start of Full-scale Russian aggression]. (November, 2022). *Zvit za rezultatamy doslidzhennia – Report on the results of the study*. Retrieved from <https://www.sapiens.com.ua/ua/gender-policy> [in Ukrainian].
4. Hovorun, T.V. & Kikinezhdii, O.M. (2004). Henderna psykholohiia [Gender psychology]. Kyiv : Academy [in Ukrainian].
5. Kravets, V. P., Hovorun, T.V., & Kikinezhdii, O.M. . (2013). *Genderni doslidzhennia: prykladni aspekty [Gender studies: applied aspects]*. V.P. Kravets (Ed.) Ternopil : Educational book - Bohdan [in Ukrainian].
6. Kaminska, O.V. (2008). Henderni osoblyvosti formuvannia samostavlennia v yunatskomu vitsi [Gender features of the formation of self-esteem in youth]. *Extended abstract of Candidate’s thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
7. Melnyk, T.M. (2004). Gender yak nauka ta navchalna dystsyplina [Gender as a science and educational discipline]. *Osnovy teorii genderu – Basics of gender theory*. (pp. 10-30). Kyiv : «K.I.S.» [in Ukrainian].
8. Operatyvnyi hendernyi analiz situatsii v Ukraini [Operational gender analysis of the situation in Ukraine] (October, 2023). Retrieved from https://careevaluations.org/wp-content/uploads/RGA_Ukraine_2023_UKRAINE_UKR.pdf [in Ukrainian].
9. Praktykum iz zahalnoi psykholohii [Practicum in general psychology]. (2017). (2nd ed., corrections and additions). N.M. Atamanchuk (Incl.). Poltava : Simon Publishing House [in Ukrainian].
10. Shevchenko, Z.V. (2016). Slovyk gendernykh terminiv [Dictionary of gender terms]. Cherkasy : publisher Chabanenko Yu. [in Ukrainian].
11. Sotsiolohichna hrupa «Reitynh». (2021). *Pokolinnia Nezalezhnosti: tsinnosti ta motyvatsii* [Generation of Independence: values and motivations]. Retrieved from https://ratinggroup.ua/research/ukraine/pokolenie_nezavisimosti_cennosti_i_motivacii.html [in Ukrainian].
12. UNIAN (2024). *Stalo vidomo, skilky zhinok sluzhat u ZSU stanom na 2024 rik* [It became known how many women serve in the Armed Forces as of 2024]. Retrieved from <https://www.unian.ua/society/stalo-vidomo-skilki-zhinok-sluzhat-u-zsu-standom-na-2024-rik-12567048.html> [in Ukrainian].
13. Starovoit, T.P. (2015). Henderni osoblyvosti motyvatsii navchalnoprofesiinoi diialnosti u studentiv tekhnichnykh spetsialnostei [Gender specifics of motivation of educational and professional activity among students of technical specialties]. *Candidate’s thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
14. Terzi, P.P. (2007). Formuvannia hendernoi kultury studentiv vyshchyykh tekhnichnykh navchalnykh zakladiv [Formation of gender culture of students of higher technical educational institutions]. *Candidate’s thesis*. Kirovohrad [in Ukrainian].
15. Kharchenko, S. Ya. (2013). *Henderna osvita i vykhovannia studentskoi molodi v protsesi sotsializatsii: teoriia ta praktyka* [Gender education and upbringing of student youth in the process of socialization: theory and practice]. Kyiv : Publishing house of Taras Shevchenko LNU [in Ukrainian].

16. Shvetsova, Yu. (2020). Osoblyvosti hendernoi identychnosti u suchasnykh studentiv-psykholohiv [Peculiarities of gender identity in modern psychology students]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 12. Psykholohichni nauky – Scientific journal of the M.P. Drahomanov NPU. Series 12. Psychological Sciences*, 11(56), 119–127. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2020.11\(56\).11](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2020.11(56).11) [in Ukrainian].
17. Shelenkova, N. (2022). Henderni osoblyvosti proiavu liderstva u molodi [Gender characteristics of the manifestation of leadership among young people]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy - Bulletin of the National Defense University of Ukraine*, 68(4), 162–168. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2022-68-4-162-168> [in Ukrainian].
18. Bem, S.L. (1981). Gender schema theory: A cognitive account of sex typing. *Psychological Review*, 88, 155–162.
19. O’Heron, C.A., & Orlofsky, J.L. (1990). Stereotypic and nonstereotypic sex role trait and behavior orientations, gender identity, and psychological adjustment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(1), 134–143. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.58.1.134>

GENDER PECULIARITIES OF LIFE STRATEGIES IN THE PERIOD OF LATE ADOLESCENCE

Yana Rusenkevich

Postgraduate Student of the Department of Social Psychology

Mykhailo Dragomanov State University of Ukraine

9, Pyrohov Str., Kyiv, Ukraine, 01601

allaayza69@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-6940-5362>

Abstract

The article is concerned with the study of the peculiarities of life strategies of student youth with regard to the gender factor. The similarities and differences of such elements of life strategies as self-image, life beliefs, attitude towards the trajectory of life (past, present, future), ways of overcoming difficulties, life supports according to the gender identity of the individual in late adolescence are described. Psychometric and projective methods were used as research methods, such as : S. Behm’s Sex-Role Questionnaire and the Method of Egocentric Associations (“Incomplete Sentence”), as well as phenomenological analysis of essays written by students of the groups studied. The results showed that most of the personality traits and behavioral characteristics were reflected by the students. They imagine: which qualities help them in life self-determination, in the realization of their own goals and plans (positive), and which hinder (negative). It is determined that the formation of the self-image among persons of late adolescence mainly matches with the gender role and the features that determine it. Young men and women of masculine sex-role identity recognize as positive those traits that contribute to achievements and success, and as negative those that hinder these achievements, regardless of their social acceptability. Feminine individuals often recognize as positive those qualities and traits that have traditionally been recognized as feminine in Ukrainian society and encouraged kindness, trust, politeness, gentleness, and the ability to love. They are sometimes defined as negative with the prefix “too much”. Students with an androgynous type of identity have more balanced characteristics of self-image, attitudes towards the past, present, and future. They also have a wider range of resistances that help them cope with the challenges of life. As a way to overcome obstacles, almost all respondents, regardless of gender, consensually accepted the strategy of “working harder and harder”, apparently not realizing the broader context of the life path taking into account their own resources. Conclusions. Based on the results obtained, it is established that the process of formation strategies for the life of an individual has a connection; connection with the gender factor of personality, but not always due to it. The results obtained indicate the need to take into account the role of the gender factor in the development of programs to optimize the process of formation students’ own life strategies.

Keywords: gender, gender roles, gender identity, masculinity, femininity, androgyny, self-image, life strategies.

Подано 27.05.2024

Рекомендовано до друку 14.06.2024